

ÜRETİMİ ANADOLU'DA GERÇEKLEŞTİRİLMİŞ KUZEY KAFKAS KEÇE SANATI

Yrd. Doç. Erol YILDIR (*)

Binlerce yıllık geçmişiyle zengin kültür değerlerine sahip Anadolu'da öylesine özgün materyaller vardır ki üzerlerinde henüz yeterince bilimsel araştırma yapılamadığından bilim ve sanat çevrelerinin dikkatine sunulamamıştır.

Yıllardır Anadolu'nun muhtelif köşelerinde gözden uzak, varlığını sessizce sürdüren Kafkas Keçeleri bu yazımızın konusunu oluşturmaktadır.

1860'lı yıllarda Osmanlı İmparatorluğu sınırları dışında Kuzey Kafkasya'da, Çarlık Rusya'sına karşı yüzyıllardır savaştan Çeçen, Adige, Karaçay, Abhaz ve Dağıstanlılar gibi çeşitli Kafkas Müslüman Toplulukları Emperyalist Rusya tarafından anavaterlerinden sürülerek Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli bölgelerine yerleşmek zorunda bırakıldılar. Böylece, (yaklaşık 125 yıldır) binlerce Kuzey Kafkasyalı yerleştikleri yörelerin insanlarıyla kaynaşp, kader birliği ederek yaşamaya başladılar. Bu insanların beraberlerinde getirdikleri özgün ve otantik kültürel değerlerin bir bölümü bugün dahi Kafkas kökenli köylerimizde yaşatılmaktadır. Geleneksel el sanatları içinde yer alan ve binlerce yıllık bir geçmişe sahip olan Kafkas Keçeleri de bu değerlerin bir bölümünü oluşturmaktadır.

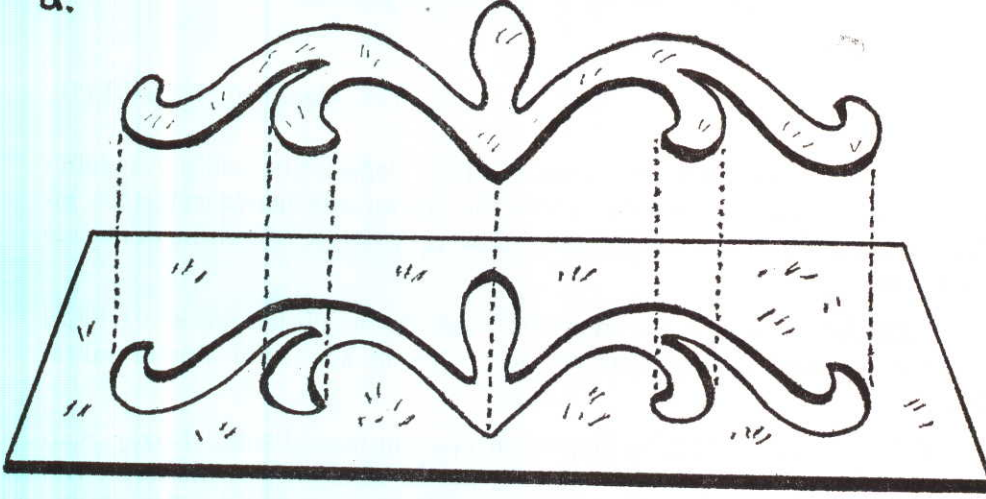
Konumuzu oluşturan Kafkas Keçeleri ortalama 150 x 250 cm. boyutlarında çok renkli ve motifli el sanatlarıdır. Çeçencede "Gorz İsting" Avarca'da "Burtina", Adigecede "Vupşa" ve Kazakçada "Oyılı Tekemet" (1) olarak adlandırılan bu keçelerin tamamında Enkrüste (: geçme, yerleştirme) tekniği kullanılmıştır (Şekil 1). Teknik farklılığı ve tekni-

(*) S. Ü. Eğitim Fakültesi Resim - İş Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

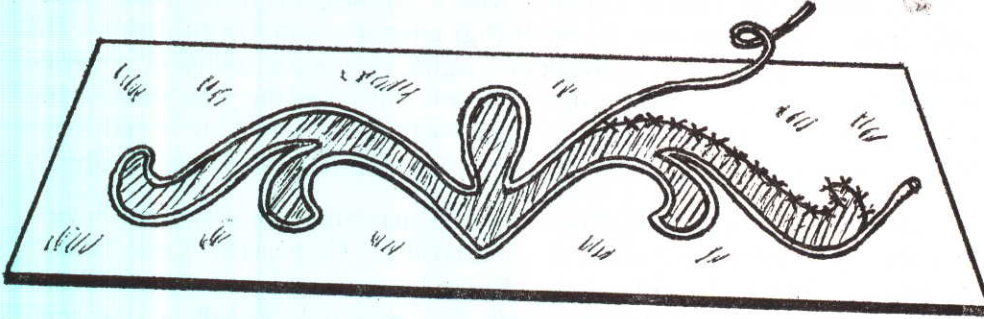
(1) Çeçen dilinde Gorz İsting : Alacalı - renkli keçe, Avar dilinde Burtina: Kuzuya ait olan, Adige dilinde Vupşa: Keçe, Kazak dilinde Oyılı Tekemet : Oyulmuş keçe anlamlarındadır.

a.

b.

c.

- Şekil 1 — a. Keçenin motiflerinin kesilerek çıkarılması.
b. Oyularak ayrılmış parçaların ayrı renklerde boyanması
c. Boyanmış parçaların montajı, dikilmesi ve dikiş izlerinin kaytan şeritle kapatılması.

ğın getirdiği biçim ve renk zenginliği bakımından Anadolu'da diğer bölgelerde yapılan keçelerden ayrılan bu el sanatının yapımı günümüzde çok az da olsa sürdürülmektedir.

Birçok araştırmacı keçenin tekstil'in ilk ürünü olduğu görüşünde birleşirken, insanoğlu tarafından ilk kez nerede ve nasıl yapıldığı bilinmemektedir. Keçe sanatının göçebe toplumlarca ve küçükbaş hayvan yetiştiren yerleşik toplumlarca sıkça kullanılması, fonksiyonel özellikleri sebebiyle insanlar için vazgeçilmez bir meta olduğu bilinen bir gerçektir. Ayrıca keçe, yapan toplulukların kullanım alanlarının farklılığı nedeniyle ihtiyaca göre değişen çeşitlilikte tür ve biçimlerde üretilmektedir.

Anadoluda Kafkas Keçelerine K. Maraş'ın Göksun ilçesi Çeçen ve Avar köylerinde, Kayseri'nin Uzunyayla köylerinde, Sivas'ın Kangal ilçesi Çeçen köylerinde ve bu köylerden ayrılarak çeşitli bölge ve merkezlere yerleşen ailelerde tesadüf etmekteyiz.

Yörelerde yaptığımız derleme ve araştırmalarda (2) yüzden fazla eserin incelenmesi ve kataloglanması sonucunda bu sanatın birçok özelliğini tesbit etmiş bulunmaktayız.

Üretimi kadınlar tarafından gerçekleştirilen Kafkas keçeleri,

- a. Yaygı türü (duvar ve yer) olarak,
- b. Namazlağ (seccade) olarak,
- c. Sedir örtüsü veya yolluk olarak,
- d. At - Eđer takımlarında kullanılmak üzere yapılmışlardır.

Ayrıca hangi tür amaçla yapıldığı tesbit edilemeyen parçalara da rastlanmıştır. Mevcut el sanatı örneklerine;

- a. Bu keçeleri yapan ustaların evlerinde,
- b. Yapan kişilerin varisleri veya yakınlarında,
- c. Bilinçli olarak (Ticari veya değil) koleksiyon yapanlarda,

- (2) Araştırmada bilimsel yöntem olarak görüşme ve örneklem yoluna gidilmiş, tesbit edilen örnekler kataloglanarak değerlendirilmiştir. Görüşme Formlarının hazırlanmasında Prof. Dr. H. Örcün BARIŞTA'nın "*Osmanlı Dönemi Türk İşlemelerinden Örnekler*, Y. T. Ö. Okulu Mat. 1981 Ankara" adlı eserindeki örnekleme kataloglarından biçim olarak yararlanılmıştır. Görüşme Formlarının uygulanması ve araştırma 1987 - 1988 - 1989 - 1990 yıllarının Temmuz ve Ağustos aylarında adı geçen köy ve kasabalarda gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları dökümleriyle birlikte yazıya dönüştürülerek yayınlanmıştır :

YILDIR, Erol., "*Anadolu'da Yaşatılan Kafkas Sanatı: Göksun yöresi Çeçen ve Avar Keçeleri*", Kafdağı Aylık Kültürel Dergi Sayı: 27 - 28, S. 23 - 25 Ankara, 1989.

d. Cami ve mescitlerde tesadüf edilmektedir.

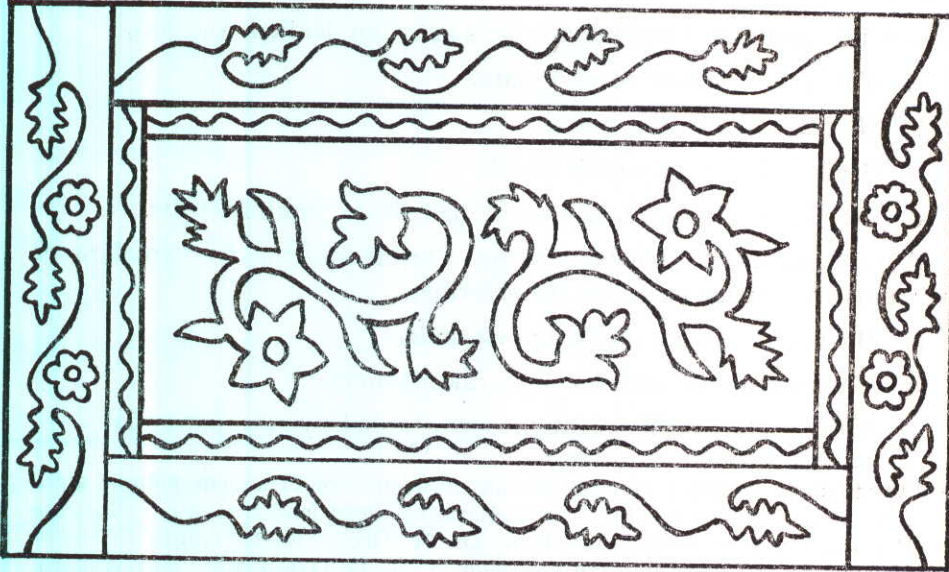
Kafkas Keçelerinin yapımında kuzu yününden faydalanılır. Keçelerin renklendirilmesi yakın zamanlara kadar doğal boyalarla gerçekleştirilirken günümüzde toz boyalar kullanılmaktadır.

Keçelerde kullanılan renkler çok çeşitli, parlak ve canlı tonlardadır. Hemen hemen bütün örneklerde kontrast renkler bir arada kullanılmıştır. En çok kullanılan renkler Turuncu, Mor, Kırmızı ve Mavi tonlarıdır (3).

En eski örneğin 1890 - 1900 yılları arasında yapıldığı Kafkas Keçelerinde kullanılan gereçler;

- a. Keçe,
- b. Çeşitli doğal ve yapay boyalar,
- c. Kaytan (Çımçorg, Çallu) olmak üzere aynıdır.

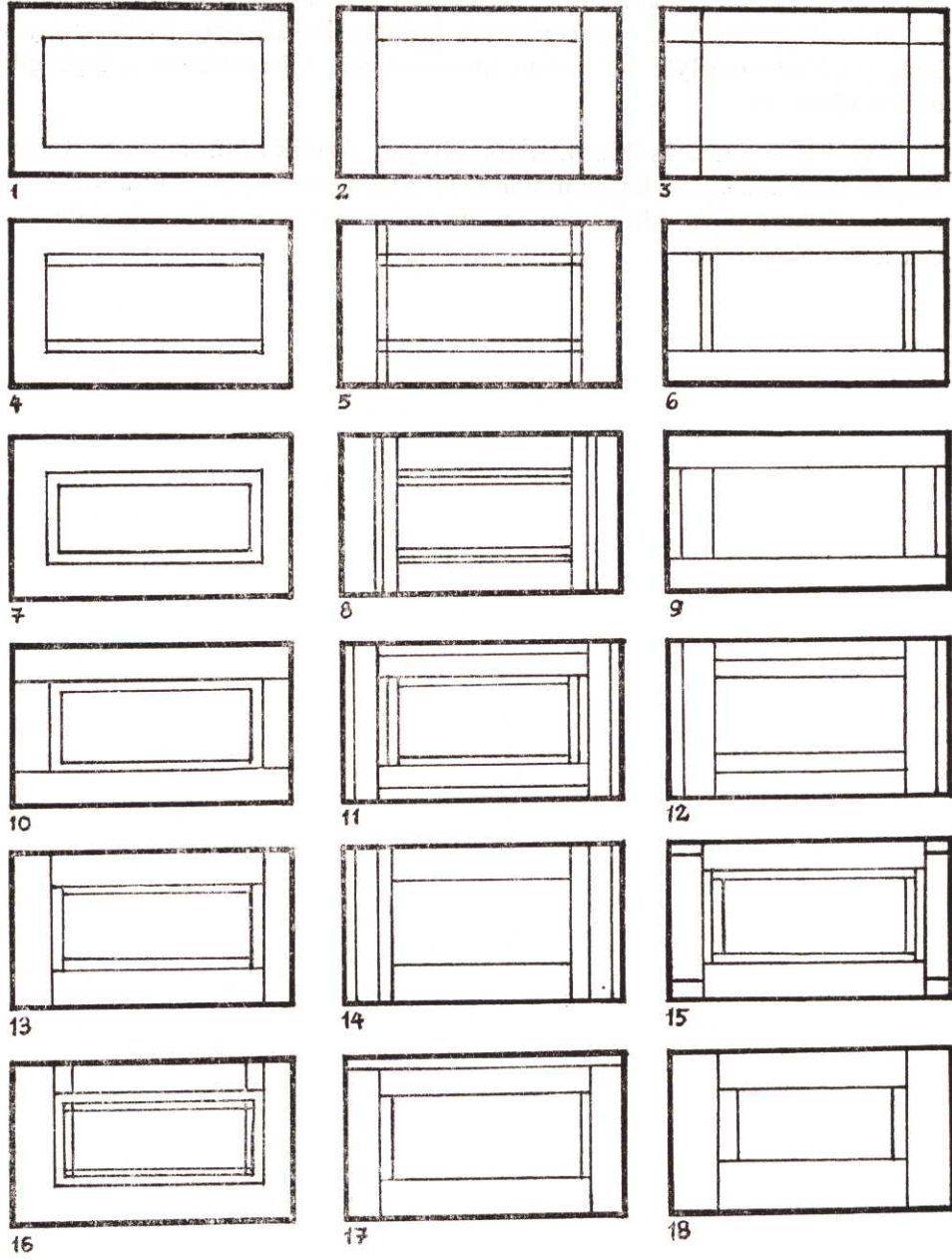
Keçelerde simetrik çeşitlemeli Geleneksel Kafkas motifleri kullanılmıştır (4). Tabiat çıkışlı naturalist konulu olan bu motifler malzemenin ve tekniğin şekillendirmeye uygun olması sebebiyle çok çeşitlilik gösterir. Hemen hemen bütün motifler hareketli ve kıvrık çizgilerden oluşur (Şekil 2).

Şekil : 2

Mahmut ASLAN, Çardak Kasabası, Yapılış Tarihi: 1920, Gözlem No. 35

- (3) TATAEV, V. A. - ŞABAN, N. Ş., *Dekorativno - Prikladnoe iskusstvo Çeçeno - İngusetii*, Ç. İ. M. C. Kültür Bakanlığı yayınları, Grozny, 1974.
- (4) AZAMATOVA, Min Kutas., *Adıgeyskiy Narodniy Ornament*, Adige Kültür Yayınları, Maykop SSCB, 1960.

Keçelerde uygulanan temel kompozisyon çeşitleri
Şekil : 3

Keçelerin kompozisyonu geometrik düzenlemeli çeşitlemeler göstererek birçok temel tasarımdan oluşmuştur. Merkezde yer alan ana motifin bulunduğu kısmın, onu çepeçevre kuşatan bordürlerin farklı anlayışlarla yerleştirilmesiyle bir takım kompozisyon değişiklikleri ortaya çıkmıştır (Şekil 3).

Geleneksel Kafkas Kültürünün özgün özelliklerini taşıyan Kafkas Keçelerinin Türkiye kapsamında alan araştırmalarıyla saptanması tamamlandığında elde edilen örneklerin değerlendirilmesi de mümkün olacaktır.